

Yapıcı Bir Non-konformist, Pozitif Bir Kahraman, Gerçek Bir Liberal...

Melih YÜRÜŞEN*

I.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, konformizmi “Yerleşmiş kullanımlara uyma, yerleşik değerleri, düşünceleri benimseme ya da bir toplumun/topluluğun kurallarına, değerlerine uygun biçimde davranma eğilimi” şeklinde tanımlar. Konformist ise, elbette, bu eğilim içindeki kimseleri ve onların tutumlarını tavsif etmek için kullanılır.

Hemen farkedilebileceği gibi, konformizmin ve konformistin *descriptive* sözlük tanımları, tam da olmaları gerektiği gibi, olumlu veya olumsuz anlamda bir değer yükü taşımaktadır. Bununla birlikte, konu, değerler ve etik yargılamalar alanına bir defa girildi mi bütünüyle renk değiştirir. Artık konformizmin ve konformistin benimsenen veya eksen alınan değerler bütününe dayanılarak değerlendirilmesi, ona belli bir kıymet biçilmesi sözkonusudur.

Bu değer, belki söylemek bile gereksiz ama neredeyse kullanıldığı her bağlamda olumsuzdur. Konformist sıfatı, özellikle yaratıcılığın ve gelişmenin kaynağı olarak bireye, bireysel farklılıkların bir ürünü olarak kültürel ve toplumsal çeşitliliğe büyük bir değer

biçenlerin gözünde neredeyse hakaretamiz bir nitelik taşır. Çünkü konformizm onlar için, herşeyden önce bireyi yok eden/yok sayan bir eğilimin, bir tavır alışın adıdır. Konformist, rahatı uğruna uyumu seçen ve sırf bunun için kendini kendisi yapan şeyleri feda eden/gözden çıkararak, kısaca bireyselliğini yok eden kişidir. Aynı şekilde, kendilerini herhangi bir alanda, hayatın herhangi bir görünümüne muhalif/aykırı bulanlar veya belli bir değerler, inançlar veya fikirler bütününden hareketle ona muhalefet edenler de, doğal olarak, konformizmle ilişkilendirmezler tavırlarını ve konformiste çoğu kez ideolojik bakımdan küçültücü bir anlam yüklerler.

Bu, belli bir tarzda entelektüel etkinlikte bulunmalarına ve bu etkinliğin onları Türkiye'nin ve dünyanın problemleri karşısında almaya yönelttiği tavra/pozisyona dayanarak kendilerini “aydın” diye adlandıran kesim için özellikle geçerlidir. Türkiye’de aydınlar herşeyden önce şiddetli bir konformizm karşılığıyla tanımlarlar kendilerini. Ancak bunu yaparken, sanki non-konformizmin mümkün tek bir şekli varmış gibi tavır alıp, belki de kendilerinden çok daha dönüştürücü, çok daha yapıcı non-konformistler olabileceğini bilerek veya bilmeden gözden kaçırırılar. Bu da vahim bir sonuca, aşağıda çok genel çizgileriyle ele alacağım despotik ve körleştirici bir konfor-

* Felsefeci-yazar

mizme yol açabilir. Nitekim, Türkiye’de kendilerini aydın sayanların büyük çoğunluğundan çok daha net, kesin ve üstelik yapıcı bir şekilde bir non-konformist olan rahmetli işadamı Mehmet Mermerci’nin hak ettiği ölçüde tanınmamasının belki de temel sebebi budur.

Nedir Mehmet Mermerci’yi dönüştürücü ve yapıcı bir non-konformist kılan? Bunun, ilkinde, LDP Genel Başkanı Besim Tibuk’un da özellikle dikkat çektiği iki boyutu var sanıyorum. Birincisi, Mehmet Mermerci’nin içinde yer aldığı dünyada, iş dünyasında, neredeyse bütün yerleşik değerlerin ve daha önemlisi bizatihi ekonomik yapının, ekonomiye devlet müdahalesini şu veya bu mutlaka öngören, bekleyen yahut talep eden iktisadi, sosyal ve siyasi zihniyetin etkisi altında şekillenmiş olmasıdır. Bu olgu, Tibuk’un haklı olarak belirttiği gibi, işadamlarına, içinde işgördükleri yapıya adapte olmaktan, onun kendilerine çizdiği çerçeve içinde hareket etmekten, ona iyice nüfuz edip ondan faydalanmalarından başka bir alternatif bırakmamış gibidir.

İşte Mehmet Mermerci’nin non-konformizminin dönüştürücülüğü, onun, doğası itibariyle suistimallere ekonominin doğal düzeninden (piyasa ekonomisinden) çok daha açık olmasından dolayı, değerli iktisatçımız Osman Okyar’ın son derece yerinde olarak, “güdümlü ekonomi” diye tabir ettiği bu yapıyı onaylamaya, ona uyum göstermeye iktisadi ve etik bakımdan güçlü bir şekilde temellendirilmiş argümanlara dayanarak karşı çıkmasından kaynaklanmaktadır. Üstelik, Mermerci’nin bununla yetinmeyip, bu ülke vatandaşlarının iktisadi verimliliklerinin mutlak bir biçimde yükseleceği “özgür” bir ekonomik yapının tesis edilmesini önleyen kanuni engelleri (Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu gibi) gösterip, bu engellerin zaten önünü kestiği iktisadi akışkanlığı, onları kendilerini vazgeçilmez kılmak için daha da ağırlaştırılan bürokratik zihniyeti/bürokrasiyi somut örneklerle teşhir etmesi ve engelleri kaldırıp bürokrasinin tahribatını azaltacak, dolayısıyla piyasa ekonomisinin önünü

açacak bir dizi pratik çözüm önerisi getirmesi, onun non-konformizminin dönüştürücülük ve yapıcılık değerini daha da arttırmaktadır.

Bununla birlikte, Mehmet Mermerci’yi yapıcı bir non-konformist olarak değerli kılan tek unsur, onun içinde hareket ettiği dünyanın hakim eğilimlerini ve davranış kalıplarını eleştirmiş ve doğal ekonomik düzenin (piyasa ekonomisinin) tesisine yönelik, Turgut Özal döneminde kısmi bir uygulaması bile, Türk ekonomisinde benzersiz bir dinamizm yaratmış olan pratik çözüm önerileri getirmiş olması değildir. Onun non-konformizminin, aynı zamanda, iş dünyasında oldukça etkili olan, ama, asıl tezahürlerini, hem de “non-konformizm” görüntüsü/etiketi altında “aydın”lar arasında açığa vuran konformizmi bütün berraklığıyla ortaya koymasındır. Bu, onu gerçekten değerli ve önemli kılan etkenlerin başında gelmektedir.

Bunun, bu yazı çerçevesinde ancak sınırlı bir biçimde temas edeceğimiz ve bağlantılı implikasyonlarına ise hiç giremeyeceğimiz iki boyutu vardır. Bunlardan ilki Türkiye’de kendilerini “aydın” olarak niteleyenlerin¹, bu nitelenmenin kendilerine, böyle nitelenemeyeceğini varsaydıkları kişiler karşısında bir çeşit doğal bir imtiyaz kazandırdığı şeklinde bir düşünceyi benimsemeye ve bunu duruma göre, açık veya örtülü olarak, olaylar-olgular karşısında aldıkları pozisyonlara ve eylemlerine yansıtmaya fazlasıyla eğilimli olmalarıdır. Bu olgu beraberinde yüzeysel bir non-konformizmle kamufle edilmeye çalışılan bir konformizmi getirmektedir.

Bununla birlikte, Türkiye’de kendilerini aydın olarak niteleyenlerin, genellikle, aslında iddialarının veya inandıklarının yahut inandırmak istediklerinin aksine konformizmin çok da uzağına düşmediklerini asıl düşündüren husus, onların, kendilerini karakterize ettiğini düşündükleri temel etkinliklerinin varolmasında devletin oynadığı belirleyici rol² nedeniyle devlet-eksenli yaşamaları, sürekli olarak devlet eyleyle kültürü/toplumu dönüştürme arzusu içinde

olmaları ve geçimlerini devletten sağlamakla, devletten hakiki manada bağımsız olma arasındaki keskin karşıtlığı fark etmez yahut umursamaz görünmeleri, dolayısıyla özerkliği gerçek anlamıyla, yani etik boyutuyla kavrayamamaları olmuştur. Bu tavrın ideolojik düzlemdeki göstergesi, onların, ister "resmi"leşmiş olsun, ister "resmi"leşmiş olana köklü bir muhalefeti temsil eder gibi görünsün, etik düzlemde "eşitliği" "özgürlüğün"; toplumsal düzlemde "kolektiviteyi" "bireyin" önüne geçiren fikri örgüleri tercih etmeleridir. Söz konusu tercihin doğal bir sonucu olarak, onlar, ekonomik süreçlerin işleyişinde bireylerin girişimleriyle üretimin ve verimliliğin her anlamda artması sonucu ortaya çıkabilecek genel refah yükselmesiyle değil, ülkede yaratılan zenginliğin nasıl adil veya eşit(likçi) biçimde dağıtılabileceği yahut paylaşılabilirliği ile ilgilenselerdir. Tabii, bu konuda, gerçek durumları ne olursa olsun, kendilerine özel bir konum ve misyon biçerek.

II.

"Aydın" nosyonunun belirsizliğinin nihayet anlaşılmasına ve özellikle genç kuşakların bu nitelere daha az itibar etmeye veya böyle nitelen(diril)meye artık pek heves etmemeye başladığı bir ülkede, aydınlara yönelik bu eleştiriler bu yazı çerçevesinde ne gibi bir anlam taşımaktadır? Daha doğrudan bir ifadeyle, bu eleştirilerin maksat bağcı dövmekten fazla bir şey ise, amacı nedir? Sanırım, bu soruların başka yazılarda daha da derinleştireceğimizi umduğumuz mümkün yanıtları; içinde üretildiği fikri alanın çok ötesine taşan kimi sorunların muhtemel kaynaklarından hiç olmazsa bir kısmını sezmemize katkıda bulunabileceği gibi, asıl amacımıza uygun bir şekilde, Mehmet Mermerci'nin değerinin ve öneminin gerçekten hak ettiği ölçüde kavranmasına yardımcı olabilir. Bunun için, öncelikle, merhum işadamızın yazıp kamuoyu ve/veya politika oluşturucuları olarak gördüğü binlerce kişiye postaladığı iki yüz kırk iki mektubun kronolojik bir sıralama içinde biraraya getirilmesiyle

oluşturulmuş bir eserden, editörlüğünü Mehmet Barlas'ın yaptığı "Mektupla Liberalizm" adlı kitaptan hareket ettiğimi belirtmeliyim.

Herşeyden önce, Mermerci'nin 1968'lerde postalamaya başladığı³, ancak bu işlemi, 1974-1992 yılları arasında düzenli ve sistematik bir hale dönüştürdüğü mektuplarında ele alınan konuların ve sorunların çok geniş bir alana yayıldığını belirtmek gerekir. O, mektuplarında enflasyon'dan Kıbrıs meselesine, Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun iktisadi gelişmemizin önünde nasıl bir engel oluşturduğundan, Anayasa'nın Türkiye'de anlaşıldığının aksine, devletin temel teşkilatlanmasını ve temel hakların ve hürriyetlerin dokunulmazlığını belirtmekle sınırlı kalması gereken bir döküman olarak kavranmasına kadar bir dizi hayati ve kelimenin gerçek anlamıyla yakıcı problemimizi ele almıştır. Bu yönüyle, Mermerci'nin mektupları etkili/yetkili odaklardaki kişilere özel "köşe yazıları" gibi değerlendirilebilirler. Ancak onun mektuplarının bu tür yazılardan farkı, somut bir sorunu hiçbir retoriğe yer vermeksizin bütün açıklığı ve şeffaflığıyla ortaya koyarken, söz konusu sorunun çözümünü de, net ve diğer mektuplarda işlediği sorunların çözümleriyle tam bir tutarlılık taşıyacak bir şekilde göstermesidir. Onun birçok siyasetçide veya köşe yazarında sıkça görüldüğü gibi "nabza göre şerbet vermek", "oy yahut okura kendini beğendirme kaygısı" yoktur. Zaten onun yapıcı non-konformizminin önemli bir boyutunu bu tavizsiz anti-popülist tavır meydana getirmektedir. Kaldı ki, görüşlerini iletmek için seçtiği yöntem de buna son derece uygundur; daha doğru bir ifadeyle bu yöntem, popülizmin tuzağından korunmak için Mermerci tarafından bilinçli olarak seçilmiştir. Böylece O, Türkiye'nin fikri, sosyal ve siyasi iklimine egemen olan sağ ve sol devletçi konformizmin şekillendirdiği zihniyetin ve pratiklerin değişik alanlardaki temsilcileriyle farklı bir ilişki kodu geliştirmeyi ummuş, son derece etkileyici bir "fikir-i takip" örneği vererek, düşüncelerinin özellikle bireyin iktisadi özgürlüğünü layıkıyla

la kullanmasını sağlayacak ve piyasa ekonomisinin kendi doğal mecrası içinde daha az engele çarparak işlemesine yardımcı olabilecek boyutunun kısmen de olsa pratiğe aktarılmasını hazırlayan zeminin oluşmasında aktif bir rol oynamıştır. Turgut Özal'ın 1983 yılında yaptığı Amerika ziyaretinde Mehmet Mermerci'nin bir mektubunu okuyarak, kendisinin de aynı düşünceleri paylaştığını ifade etmesi, sözünü ettiğimiz aktif rolün önemini göstermesi bakımından çok anlamlıdır. Nitekim, Özal'ın herbiri bugün, Türk ekonomisini geri dönüşü olmayan bir şekilde piyasa ekonomisine dönüştürecek doğal dinamikleri harekete geçiren kararlarının ve icraatlarının (Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nda iptal edilen hükümler gibi) fikri arka planında Mermerci'nin mektuplarının büyük bir katkısının bulunduğu son derece aşikardır.

Bu noktada belirtilmesi gereken diğer önemli bir husus, Mehmet Mermerci'nin, piyasa ekonomisinin tesisine yönelik görüşlerinin siyasi erk tarafından icraata yansıtılmasından memnun olmakla birlikte, köklü bir reform olduklarından artık şüphe duyamayacağımız uygulamaların yeni kararlarla daha da öteye götürülmesi konusundaki çabalarını ve girişimlerini son mektuplarına kadar devam ettirdiğidir. Örneğin O, 1929 Büyük Ekonomik Krizi'nin Türkiye'yi etkilemesinin önüne geçmek için kısa bir süre için çıkarıldığı halde, takip eden tek partili despotik yönetimin hakimiyetini pekiştirmek ve zorbalığına karşı çıkabilecek özerk güçlerin oluşmasını önlemek için yürürlükte tuttuğunu; demokrasiye geçiş süreci içinde ise, tek parti yönetiminin bürokratik zorbalığına karşı çıkmaları dolayısıyla, Türk halkının iktidarı kendisine tevcih ettiği yönetimin, yürürlükten kaldırılmasının iktisadi özgürlüklerle birlikte ekonominin gelişmesinin de önünü açacağına, aksi durumun olayların da gösterdiği gibi, kendilerinin felaketine sebep olabileceğinin farkına varamadıkları için uygulamayı sürdürdüklerini düşündüğü⁴ "Türk Parasını Kıymetini Koruma Kanunu"nun ve bu

kanun çerçevesinde serpilip gelişen mevzuatın hükümlerinin önemli ölçüde iptal edilmesinden değil, yürürlükten tamamen kaldırılmasına taraftardır. Bundan ötürü, Turgut Özal'ın kararlarını kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçme doğrultusunda atılmış büyük bir adım saymakla birlikte yeterli bulmamıştır. O, bireylerin kendi potansiyellerini tam anlamıyla ortaya koyabildikleri, piyasa süreçlerinin kendi doğal dinamikleri içinde işlediği, her türlü sınırlayıcı mevzuattan temizlenmiş bir piyasa ekonomisini, özgürlüğün gerçek anlamda hem koşulu, hem de garantörü olduğu için savunuyordu. Sanıyoruz, Özal'ın "İkinci Değişim Programı" vaadiyle yeniden aktif siyasete dönmeyi planlamasının ardında, Mermerci'nin de dikkat çektiği bu ve başka eksiklikleri tamamlama arzusu vardı.

Bu noktada hemen, Mermerci'nin özellikle devletçi sol konformistlerin (şimdilerde kamusal alanın genişletilmesi gibi daha masum görünen bir kavrama başvuruyorlar) özgürlüğü bireyin iktisadi varoluş alanıyla sınırlamaya eğilimi taşıdığı şeklindeki eleştiriyi rahatlıkla karşılayabilecek bir entelektüel pozisyonda olduğunu vurgulamak gerekir. Bu, aynı zamanda, onun tutarlı bir liberal olarak, devletçi sağ konformistler tarafından pek de sempatiyle karşılanmamasını beraberinde getirmiş olmalıdır. Mehmet Mermerci, kendi görüşlerinin kısmi bir uygulaması ve bu kadarının bile yarattığı sonuçlar açısından haklılığının bir teyidi olarak telakki ettiği Özal reformlarının ardından, mektuplarında liberalizmin birey hakları ve özgürlükleri bakımından hayati bir değer taşıyan siyasi boyutuna daha büyük ağırlık vermeye başlamıştır. Bu konudaki mektupları, serbestliğin yarattığı ve yaratabileceği büyük imkanları derinden sezen ve sezdiklerini aynı güçle sezdirmeye çalışan, bunun için olağanüstü bir incelikle gayret gösteren özgürlükçü bir ruhun yalın manifestoları olarak değerlendirilebilir. O özgürlüğe öylesine güçlü bir şekilde inanmaktadır ki, okurunun da aşılamaz sanılan sorunların serbestliğin damgasını vur-

duğu bir Türkiye’de bir anda geride bırakılacağı duygusunu hissetmesini ve gerçekçi bir iyimserliğe kapılmasını sağlamaktadır: “Evet, biz de serbestlik engellenmezse bir anda itibarımızın arttığını, ekonomik ve sosyal entegrasyonun öngörüldüğü AT’ye alındığımızı göreceğiz. Ne Kıbrıs, ne Ermeni, ne Kürt, ne de Yunan problemi kalacak. Mantiğımız şartlanmayı yenecek”⁵.

Hakiki özgürlükçü ruhlar, bireye inanırlar ve onun doğasını, iyiliğe kadar kötülüğü de, bencillığe olduğu kadar altruizme de yatkın olabileceğini, ama her halükarda, kendisi için, o anki bilgisi, donanımı ve yetenekleri çerçevesinde iyi olduğunu düşündüğü, çıkarlarına uygun düşüğünü umduğu yahut sandığı şeyin peşinden gittiğini, böyle yapmasının doğal ve doğru olduğunu, dolayısıyla başkalarına objektif kriterlere dayanan somut zararlar vermedikçe, onun eylemlerine/eylem özgürlüğüne müdahale edilemeyeceği hakikatini pür bir bilgelikle kabul ederler. Onların gösterişe kaçmadan kendini açığa vuran, bundan ötürü de herhangi bir üstünlük iddiası taşımayan veya kibir işareti olarak değerlendirilemeyecek olan non-konformizmleri doğrudan doğruya bu niteliklerinin tabii bir tezahürüdür. Sade, mütevazı; bunun yanı sıra kendinden emin ve yürekli.

Mehmet Mermerci, hayata veda ettiği ana kadar sadece yapıcı bir non-konformist ve gerçek bir özgürlükçü değildir; o aynı zamanda, bu iki ayırıcı niteliğin kaçınılmaz mutlu beraberliğinin bir ürünü olarak pozitif bir kahramandır. Bunun çok somut bir kanıtı, hastalığının çok ileri evrelerinde bile, Türkiye’de serbestleşmenin ve özgürlüğün tam anlamıyla kökleş(e)memesinin yarattığı aktüel sorunlar ve bu sorunların çözümleri konusunda, görüşlerini ilgili/yetkili odaklardaki kişilere mektuplarıyla aktarmaya devam etmesidir. Ölümden yalnızca üç ay önce gönderdiği bir mektubunda, içinde sıkışıp kaldığımız anayasal cendereyi hazırlayan anlayışı “Amerika Anayasası”nın özelliklerini sıralayarak ve bu

özelliklerin olmadığı bir Amerika’nın nasıl bir Amerika olabileceğini Türkiye örneğini ima ederek ironik bir dille ortaya koyar. Mektuplarının karakteristiğini oluşturan o analitik zekasını, kavrayış gücünü ve derin yalınlığı bir ke-re daha açığa vurur:

“....Amerika Anayasası ‘Biz Amerika Halkı.....’ diye başlar ve devlet zorbalığına karşı milleti korur. (..) ‘Devlet’ kelimesi metinde bir defa yer almıştır. (...) Anayasa’da temel haklar ve yasama, yürütme ve yargı organlarının seçilmeleri, tayinleri, kuruluşları, görevleri ve sınırları dışında başka hususlar yer almamıştır. Mesela, 1. Maddenin sekizinci kısmı Kongre’nin yapacaklarını, dokuzuncu bölümü ise, yapamayacaklarını belirtir. Anayasa’da zikredilmeyen hususların halkın ve eyaletlerin hakkı olacağı onuncu ilave maddede yer almıştır. Din, vicdan,düşünce, ifade, yayın, toplanma ve teşebbüs hürriyeti, yaşama, kendi için çalışma, mutluluğunu ve emniyetini arama özgürlüğü, mesken masuniyeti, üst, baş, evrak ve diğer değerlerin aranmaması, mühürlenmemesi, götürülmemesi, fevri ve keyfi yasalarla veya zorla mülkün alınmaması, isnat edilen suçun bildirilmesi, delillerin gösterilmesi, kendi aleyhinde şahadetin kabul edilmemesi, aşırı ceza ve kefalet uygulanmaması gibi teminatlar bu anayasada defalarca belirtilmiştir. Eşitsizlik ve haksızlık yaratan enflasyon ve ayrıcalık olmaması için şimdiki denk bütçe maddesi de ilave edilmektedir.

İnsan düşündükçe bu anayasanın daha değişik olmamasının nedenlerini görüyor.

Mesela, sendikaların menfaati ve ona kayıtlı işçiler ve memurlar ile ilgili hükümler anayasada yer alsaydı, nüfusun yüzde üç buçuğu için bütün toplumun ve gelecek nesillerin hakları ipotek altına alınmış olurdu. Çünkü değiştirilmesi için Kongre’nin üçte iki, eyaletlerin ise dörtte üç ekseriyeti gerekecektir.

Başkanlık yerine başbakanlık sistemi olsaydı bürokrasinin yayılması önlenemeyecek-

ti. Kamu yoklamalarında veya oy oranında her düşünüş istikrarsızlığa neden olacaktı. Mühim olaylarda doğru kararın alınması gecikecekti.

Vilayet sistemi olsaydı, eyaletlerarası serbest rekabet olmayacaktı. Ülkeyi seçilenler değil, dal budak salan bürokrasi idare edecekti. Ayrıca en ücra köşeler merkezden nasıl yönetilirdi? Mahalli yasama, yürütme ve yargı organları yerel halk içinden ve tarafından seçilmeyecek; valiler, hakimler, savcılar, polis müdürleri ve diğerleri merkezden tayin edilecekti. Bunlardan gözden düşenler tanımadıkları mahrumiyet bölgelerine gönderileceklerdi. Bu durumda insan nasıl bilerek ve şevk içinde çalışırdı. Birşeyler yapıyormuş gibi görünecek fakat pasif kalacaktı. İşte o zaman devleti temsil etmek jandarma çavuşuna hatta erine düşecekti. Zorbalık, haksızlık, adaletsizlik ve geri kalmışlık ise ayrıcalıklığa ortam hazırlayacaktı...”

Türkiye’de non-konformist olmak, genellikle, tuhaf bir gelenek karşıtlığıyla karıştırıldı. Özgürlük ise, özellikle solun etkisiyle bir şeyi yapmaya muktedir olma gücü şeklinde anlaşıldığı için, asıl anlamıyla pek az kavranabildi. Kahramanlarsa çoğunlukla güce dayalı mücadeleler verebilen ve askeri bir başarıya imza atan anonim gazilere ve şehitlere tekabül ediyordu. Resmi söylem karşıtı sol konformizmde ise, kahraman imajı, dağlara çıkan devrimci yahut gerilla imajıydı. Kökleri altmışlara dayanan bu imajın zemininde loş mekanlarda her nedense sihirli bir çekicilik kazanan Che Guevera posterleri vardı. Bu efsanevi kahraman imajı, şimdilerde kuşakları itibarıyla doğal olarak etkili/yetkili odakların zirvelerinde yer alan kişileri fazlasıyla etkilediği ve o artık, onların, kaçınılmaz son gelinceye kadar sadık kalacakları belki de başlıca kahraman imajı olduğu için asıl kahramanların gözden kaçırılmasına sebep oldu. Tabii bunda belirleyici olan ideolojik arka planlarının, haliha-zırdaki karşıtlar veya taraftarlar tarafından kızgınlıkla yahut onaylanarak sözü edilen dönüşümüne rağmen, aslında pek de yahut ye-

terince dönüşmemesinin de etkisinin bulunduğu açık.

III.

Bütün bunlardan sonra ne söylenebilir? Mehmet Mermerci, gerek içine doğduğu çevrenin ona kendiliğinden kazandırdığı donanım, gerek aldığı eğitim ve gerekse mektuplarının bütün açıklığıyla ortaya koyduğu birikimi, analitik entelektüel gücü nedeniyle, bazılarının çok daha azına sahip oldukları halde yaptıkları gibi, kendisini yüksek sesle bir “aydın” olarak takdim edebilir; Türkiye’nin özgül kültürel, tarihi ve sosyal koşullarında kullanıcısına ortalama, sıradan, basit ve sade vatandaş karşısında bir imtiyaz kazandırdığına vehmedilen “aydın” sıfatına kolayca sarınabilirdi. Fakat O böyle bir kolaycılığa düşmedi..

İşini yaptığı dünya içinde de, fikirlerini pratiğe/işlerine tam bir tutarlıkla yansıtmayı ihmal etmedi. Devletin ekonomiden elini çekmesini savunurken, Ankara bürokrasisinin kapılarında teşvik koparmak için beklemek türünden bir tutarsızlığın içine asla düşmedi. Teşviksiz de büyüyüp gelişmenin mümkün olduğunu cüretkar bir meydan okumayla ispatladı. Husumetleri ve kızgınlıkları çekme pahasına içinde yer aldığı dünyanın devletle işgörmenin kolaylıklarına ve önlerinde açtığı imkanlara itiraz etmemelerini, devletin ekonomide belirleyici bir ajan olarak yer almasının her alanda çıkardığı sorunlara rağmen ses çıkarmamalarını eleştirdi.

Ve bütün bunları yaparken bireyi, onun doğasını hiç gözden kaçırmadı. Bireyle devlet arasındaki ilişkide tercihini çok açık bir şekilde birinciden yana yaptı. Türkiye’nin sıkıntısını çektiği sorunların asıl kaynağını, Türkiye’de bu ilişkideki denklemin onun kurduğunun tersine kurulmuş olması gerçeğinin oluşturduğunu derin bir vuzuhla kavradı. Hakiki bir serbestlik taraftarı ve gerçek bir özgürlükçü ruh olarak, kuralların ve disiplinin özgürlükle kesinlikle çelişmediğinin bilgisiy-

le, pratikteki sonuçları bakımından aynı kavrayışa ulaşmalarının önemli olduğunu düşündüğü üç bini aşkın kişiye, son derece büyük bir önem verdiği "istikrar"ı adeta eyleminde cisimleştirerek tam on sekiz yıl boyunca yüzlerce mektup gönderdi. Onları, sorunlardan çıkmanın birey özgürlüklerini ve haklarını garanti altına almakla mümkün olabileceğine somut örnekler göstererek ikna etmeye çalıştı. Bunda belli bir ölçüde başarılı da oldu.

İçinde bulunduğumuz problemlili dönemde, yapıcı bir non-konformist, hakiki bir özgürlük taraftarı ve pozitif bir kahraman olarak fikri ve pratikteki gücünü liberal perspektiften alan rahmetli Mehmet Mermerci'yi gerçekten tanımakta ve onu yeniden düşünmekte büyük fayda var. O sade, nazik, mütevazı; aynı zamanda kendinden emin ve cesur ruhu....

NOTLAR

1. Bu konuda önemli bir değerlendirme için, Mustafa Erdoğan, "Aydınların Misyonu Var mı?"; *Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji*, ss. 131-136, Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, Ankara, 1995

2. Dikkate değer başka bir değerlendirme için, Necdet Subaşı, *Türk Aydınının Din Anlayışı*, s. 72-73, Yapı Kredi Yayınları-Cogito Dizisi, İstanbul, Şubat 1996

3. Bu bilgi, Sayın Suha Mermerci ile yaptığımız mülakattan alınmıştır.

4. Yukarıda adı geçen kaynak.

5. Mehmet Mermerci, *Mektupla Liberallik* (editör Mehmet Barlas), İstanbul, s.496, 1993